

פינחס טורברג

א

תולדות חייו של ר' פינחס הכהן טורברג אינן עשירות במקרים ומאורעות יוצאים מן הכלל. הן תולדות תלמיד חכם שלא עשה את תורתו אומנתו. ביום היה עסוק במסחרו ובלילה שקד בתורה: חקר ועמל, מנה מלים וספר אותיות, עשה ציונים, הגיה והעיר; אסף חומר לעבודות גדולות, אבל לא בז לקטנות. וכך ישב באהלה של תורה, חי חי "מלומד פרטי" שמפרסם לפעמים מפרי-עטו בדפוס ובעל-בית אמיד שתומך בידי מחברים ותלמידי חכמים נצרכים.

הוא נולד בכ"ז טבת תרל"ה ביידוואבנא פלך לומזה, עיר, "מתנגדית" שהצטיינה בתורניה ומשכיליה. גם אבי טורברג, ר' יעקב סנדר, נמנה על תורני העיר ובנעוריו גם עסק בכתיבת "חידושי תורה", ובזקנותו עלה לירושלים ושם נאסף אל עמו זקן ושבע ימים. הוא ואשתו שרה לאה נתנו לבנם, שבילדותו הראה שהוא מחונן בכשרונות בלתי מצויים, חינוך מסורתי והאב גם פתח לפניו שער לספרי מחקר והיסטוריה, ובהיות טורברג בן שמונה שנים היה קורא בספרי-חקירה כהכוזרי, האמונות והדעות, חובות הלבבות וספרים אחרים מסוג זה. בחינוכו טפל גם סבו, אבי-אמו, ר' חיים ליב פנסטר, שהיה חוטר מגזע רבנים וגאונים (נכדם של ר' חיים האב"ד דשצוצין ור' שלמה זלמן האבד"ק זאבלודאוו וחתן הר"מ קארלינסקי מטיקטין, נכד ר' ירוחם פישל האבד"ק שנאדאוו ופלאצק), הצטיין בדרשן ואף היתה לו נטיה לביבליוגרפיה וחכמת ישראל, וחיבר במקצוע זה ספר-מילואים ל"שם הגדולים" של חיד"א. ואולם בעיקר נתפרסם ר' חיים ליב בספרו "שער בת רבים" על התורה וחמש מגלות, כי מטיפים ודרשנים הרבו להשתמש בו והספר זכה לכמה מהדורות. בנכד היו כמה מתכונותיו של הסב, ובהיות טורברג נער

התייחס אליו ר' חיים ליב כחבר ורע והנכד עזר לו בסדור כתביו וגם כתב הערות ל"שער בת רבים".

בגיל של ט"ו גלה טורברג למקום תורה — לישיבת וואלוזין, שבימים ההם נהרו אליה כל בחירי הצעירים מחונגי כשרון שנפשם חשקה בתורה. הנסיעה מעיר מולדתו עד וואלוזין והסתופפו בישיבה בגיל רך כזה היו לו חוויות־נפש ועד ימיו האחרונים היה מזכיר בגעגועים את השנים שבלה באוהל תורה זה. ובהעלותו על הכתב, במלאת כ"ה שנה לסגירת הישיבה, את זכרונותיו מימי למדו בישיבה, הוא אומר בהמית נפש: „דומה עלי בשעה זו כאלו אני נכנס לתוך קודש־הקדשים שבלבי, לתוך אותה הפנה החבויה בלב, שהחיים עם כל החולין שבהם לא הספיקו להטיל בה את זוהמתם." הוא למד בישיבה שתי שנים, משנת תר"ן עד הסגרה בשנת תרנ"ב. מלבד שמלא את כרסו בש"ס ופוסקים, התחיל באותו זמן גם ל"נסות את הנוצה", לכתוב מאמרים ורשימות, שירים ומכתמים, שעברו מיד ליד בין בחורי הישיבה. מכתביו שחיבר בימי למדו בישיבה היה למראה עיני גם קטע מספור בשם „לוח" שבו תיאר את חייהם החמריים של תלמידי הישיבה בצבעים שחורים. זמן מועט לפני סגירת הישיבה ערך עתון שבועי בשם „החיים", שיצא בכתב־יד ונפוץ בין בחורי הישיבה. מעתון זה הופיעו שמונה גליונות, ואחרי סגירת הישיבה הוציא טורברג עתון שני בשם „הבוקר אור", שהיה מוקדש ל"מדע וספרות" ויצא בכתב־יד כבטאון של תלמידי הישיבה שאחרי סגירתה שבו איש־איש לביתו ולאהל, אבל קשר האחוה ביניהם עדיין לא נותק. בעזבונו של טורברג מצאתי שלשה עשר גליונות מעתון זה, שברובו נתמלא בפרי־עטו של העורך, אבל השתתפו בו גם סופרים צעירים שאחר־כך עשו להם שם בספרות, ואף ח. נ. ביאליק „פרסם" בו את שירו „מלכת שבא".

ב"הבוקר אור" כבר רואים את נטייתו של טורברג למחקר וביבליו־גראפיה. בצרור העלים של עתון זה נמצאות כמה הערות, „דקדוקי סופרים" ודברי בקורת (בקורת אחת על „מסכת נגעים" של שמואל אלכסנדרוב נכנסה לקובץ כתביו זה). אולם בשנת תרנ"ג התחילו דברי טורברג לראות את „אור הדפוס" ממש בהערותיו ב"המליץ" ו"הצפירה". דברו הראשון בדפוס היתה הערה „טורי־קרדו" שנדפסה ב"המליץ". על